

УДК 336.13

Тимошенко Ю.О.
аспірант
Європейського університету

ФІНАНСОВІ РИЗИКИ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню економічної сутності понять «ризик», «фінансовий ризик», «управління фінансовими ризиками». Запропоновано класифікацію фінансових ризиків в системі економічної безпеки України, досліджено глобальні загрози економіці в категорії «фінансові загрози». Удосконалено алгоритм управління фінансовими ризиками в системі економічної безпеки України.

Ключові слова: фінансові ризики, управління фінансовими ризиками, економічна безпека держави, невизначеність, загроза.

Тимошенко Ю.А. ФИНАНСОВЫЕ РИСКИ В СИСТЕМЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

Статья посвящена исследованию экономической сути понятий «риск», «финансовый риск», «управление финансовыми рисками». Предложена классификация финансовых рисков в системе экономической безопасности Украины, исследованы глобальные угрозы экономике в категории «финансовые угрозы». Усовершенствован алгоритм управления финансовыми рисками в системе экономической безопасности Украины.

Ключевые слова: финансовые риски, управление финансовыми рисками, экономическая безопасность страны, неопределенность, угроза.

Timoshenko Yu.O. FINANCIAL RISKS IN THE SYSTEM OF ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE

The article is devoted to the analysis of economic concepts of «risk», «financial risks», «financial risk management». Classification of financial risks in the system of economic security of Ukraine, studied global threat to the economy in the category «financial threats». Algorithm was improved financial risk management in the system of economic security of Ukraine.

Keywords: financial risks, financial risk management, economic security of the state, uncertainty, threat.

Постановка проблеми. Україна з її геополітичним становищем та масштабами не може бути осторонь наявних процесів глобалізації, що призводять до появи глобальних фінансових ризиків. Однак бажання зайняти гідне місце в системі світового економічного простору іноді призводить до неякісного управління фінансовими ризиками в системі економічної безпеки України, яке набуває особливого значення та є вкрай важливою проблемою, враховуючи політичну нестабільність в країні, значне підвищення зовнішнього впливу на економіку України, наявні соціальні вибухи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність управління фінансовими ризиками розглядали у своїх дослідженнях такі економісти, як: А. І. Граділь, І. М. Крупка, які спрямували свою наукову діяльність на дослідження фінансових ризиків у банківській діяльності; О. В. Дорофеева, К. Ю. Пелипенко, О. О. Українська, О. В. Дудник, що досліджують управління фінансовими ризиками у суб'єктів господарювання різних галузей економіки; Т. Г. Камінська, І. Г. Коблик, С. В. Ткаченко, які удосконалюють систему управління борговими фінансовими ризиками та досліджують його облікове забезпечення. Високо оцінюючи дослідження зазначених економістів, зазначимо, що питання управління фінансовими ризиками та їх класифікації в системі економічної безпеки України потребують подальших досліджень.

Постановка завдання. На основі викладеного доцільно сформулювати завдання дослідження, які полягають у визначенні економічної сутності фінансових ризиків в системі економічної безпеки України, класифікації фінансових ризиків, удосконаленні алгоритму управління фінансовими ризиками.

Виклад основного матеріалу дослідження. В законодавчо-нормативній базі України та в матеріалах досліджень сучасних науковців аналізуються різні поняття системи небезпек, такі як виклик, ризик, загроза, безпека.

О. В. Макара зазначає, що кількісне вимірювання загроз економічній безпеці шляхом визначення рівня

ризиків надає можливість порівняти загрози між собою та оцінити рівень економічної безпеки [5, с. 135].

У Міжнародному стандарті ISO 31000:2009 «Ризик менеджмент – принципи та керівництва» зазначено, що ризик – це вплив невизначеності на цілі. Крім того, у цьому визначенні вплив розглядається як відхилення з негативними чи позитивними наслідками від того, що очікувалося, а цілі можуть мати як різні аспекти (в т. ч. фінансові), так і відноситися до різних рівнів [6, с. 8].

В Законі України «Про основи національної безпеки України» загрози національній безпеці трактуються як «наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України» [8].

О. В. Дорофеева в процесі дослідження фінансових ризиків лізингових компаній пояснює категорію «ризик» як вартісний вираз можливої події протягом обрання однієї з альтернатив, що може спричинити або додаткові прибутки, або значне погіршення фінансового стану у порівнянні з початковим [4].

У ст. 1 Закону України «Про об'єкти підвищеної небезпеки» зазначається, що «ризик – це ступінь імовірності певної негативної події, яка може відбутися в певний час або за певних обставин на території об'єкта підвищеної небезпеки і/або за його межами». Також у законі висвітлено, що управління ризиком – це процес прийняття рішень, а також здійснення певних заходів, що спрямовані на забезпечення мінімально можливого ризику [7, с. 1].

У Законі України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» надано інше визначення ризику, а саме «ризик – це кількісна міра небезпеки, що враховує ймовірність виникнення негативних наслідків від здійснення господарської діяльності та можливий розмір втрат від них» [9, с. 1].

Дослідники Всесвітнього економічного форуму представили 30 глобальних загроз економіці у 2014 році, серед яких, на нашу думку, до категорії «фінансові загрози» слід віднести наступні:

– фінансові кризи в ключових економіках. Так, в ситуації, коли потенційних інвесторів хвилює наявний борговий тягар будь-якої держави, уряд цієї країни обов'язково зіткнеться з інфляційним тиском, стрімким зростанням процентних ставок, а також труднощами щодо сплати боргів іншим країнам, що зазначається в сучасних умовах України;

– нерівність доходів. В окремих країнах світу, до яких можна також включити Україну, зростає прірва між найбіднішими та найбагатшими верствами населення, що з часом може призвести до повалення урядів та гострих соціальних вибухів, які, як наслідок, шкодять економічному розвитку та безпеці. Крім того, ця загроза посилюється процесами глобалізації, які поступово поляризують доходи економік;

– крах провідного фінансового інституту чи механізму. Більшість економістів вважають це реальною загрозою економічній безпеці держав через негативний досвід 2008 року, коли відбувся колапс інвестбанку *Lehman Brothers*, у якого якість активів виявилася незадовільною, що спричинило шоків хвилі по більшості держав світу;

– зміну значущості долара як світової валюти. Експерти Всесвітнього економічного форуму вважають цілком ймовірним, що світові центральні банки почнуть зменшувати запаси доларів, що спричинить

негативний вплив на світову економіку та змінить геополітичний баланс економіки;

- шоки від нестабільності цін на нафту;
- кризу ліквідності у ринків капіталу або банків;
- вихід з ладу провідних інфраструктурних мереж [14].

Формування стратегії економічної безпеки держави передбачає виділення переліку ризиків та загроз її функціонуванню.

Російський економіст С. І. Аніщенко стверджує, що саме невизначеність, яка розглядається паралельно з дією фактору часу через те, що більшість економічної діяльності має орієнтацію на майбутнє, є джерелом фінансових ризиків [1]. Дослідник зауважує, що найбільш обґрунтованим підходом щодо трактування сутності фінансових ризиків є підхід, що відштовхується від сутності фінансів та характеру розповсюдження відносин у сфері фінансів.

Так, виділено сутнісні характеристики, які надають можливість виокремити фінансові ризики із сукупності ризиків економічних, а саме: фінансовий характер стохастичних подій; виникнення ризику у відносинах, що мають фінансовий характер; вплив на об'єкти управління фінансами; існування наслідків впливу фінансових ризиків у сфері порушення дотримання фінансових цілей та результатів [12, с. 6-7].

Запропоновану класифікацію фінансових ризиків в системі економічної безпеки України висвітлено на рис. 1.

Так, використання категорії «фінансові ризики» та ефективне управління ними надає можливість підвищити ефективність управління системою забезпечення економічної безпеки [1].

С. І. Аніщенко стверджує, що процес управління фінансовими ризиками в системі економічної безпеки можливо організувати через штучне створення таких ризиків, та розглядати таке управління як процес організації кризових явищ та вилучення з них вигод, а не тільки як антирискове управління, спрямоване на зменшення негативних впливів фінансових ризиків [1].

Фінансові ризики характеризуються домінуючою позицією порівняно з іншими ризиками в системі економічної безпеки, мобільністю та схильністю до змін за рахунок інституційної структури системи економіки держави. В стратегії економічної безпеки концепція ризику має два важливі елементи: управління ризиком, в процесі якого передбачаються, послаблюються або взагалі запобігаються імовірні критичні економічні ситуації, та оцінка ризику, що носить імовірнісний, експертний характер.

Враховуючи мінливість та неоднорідність фінансових ризиків та ризикоутворюючих факторів, управління фінансовими ризиками являє собою прийнят-

Рис. 1. Класифікація фінансових ризиків в системі економічної безпеки України*

* Джерело: систематизовано автором за [10, 11]

тя рішень в умовах кількісного вираження впливу цих ризиків на економічну безпеку держави. Концепція управління фінансовими ризиками в системі економічної безпеки України повинна охоплювати не тільки аналіз та управління наявними ризиками, але і дослідження питання прийняття рішень, які безпосередньо пов'язані з ризиком. Особливо гостро це питання виявляється в кризових умовах, коли наявного державного адміністративного потенціалу виявляється недостатньо для вирішення проблем у суспільстві, що в свою чергу актуалізує питання розробки ефективної стратегії управління фінансовими ризиками [2, с. 79].

У Міжнародному стандарті ISO 31000:2009 «Ризик менеджмент – принципи та керівництва» зазначено, що управління ризиками – це систематичне застосування практик і процедур відносно до комунікації, встановлення контексту, консалтингу, політики менеджменту, а також виокремлення, аналізу, дослідження, оцінки та моніторингу ризику [6, с. 10].

А. Шанкин серед основних етапів управління ризиками зазначає наступні: аналіз ризику; обрання методів впливу на нього шляхом зіставлення їх ефективності; вплив на ризик та контроль [13].

На думку С. Булгакової та І. Микитюк, управління ризиками – це безперервний цикл дій та процесів, що цілеспрямовано впливають на ризик, а саме: виокремлення ризиків; їх аналіз; оцінка ризиків та їх поділ за пріоритетністю; робота з ризиками [2, с. 79-80].

В. М. Гранатуров вважає, що управління ризиками доцільно поділити на дві частини: аналіз ризику (який включає в себе обробку даних за аспектами фінансового ризику, його кількісний та якісний аналіз) та конкретні заходи щодо його мінімізації, а саме: обґрунтування допустимих рівнів ризику, виокремлення методів його мінімізації, виділення варіантів вкладення капіталу, що пов'язане з ризиком, а також надання оцінки їх оптимальності, враховуючи порівняння величини ризику та ймовірної віддачі [3].

Систематизувавши сучасні дослідження щодо етапів управління фінансовими ризиками в системі економічної безпеки країни, запропоновано алгоритм управління фінансовими ризиками, який представлено на рис. 2, а саме:

1. Комунікації та консультації із зацікавленими сторонами відбуваються на всіх стадіях управління ризиками.

2. Висвітлення контексту управління фінансовими ризиками включає в себе формування конкретних цілей,

визначення області поширення та критеріїв фінансових ризиків, а також внутрішніх та зовнішніх параметрів, що планується врахувати в процесі управління ризиками.

3. Оцінка фінансових ризиків, що поділяється на три умовних етапи:

- визначення фінансових ризиків та документування їх характеристик, що включає в себе виокремлення наявних фінансових ризиків та їх паспортизацію, виявлення джерел виникнення ризиків та область їх впливу, SWOT-аналіз, класифікацію наявних фінансових ризиків за ступенем впливу та їх ймовірністю;

- аналіз фінансових ризиків, що включає в себе аналіз негативних та позитивних наслідків фінансового ризику та розгляд ймовірності цих наслідків. Аналіз фінансових ризиків поділяється на: якісний аналіз; змішаний аналіз; кількісний аналіз;

- виявлення ступеню ризику, тобто порівняння рівня наявних фінансових ризиків із критеріями,

Рис. 2. Алгоритм управління фінансовими ризиками в системі економічної безпеки України*

* Джерело: удосконалено автором за [6, 15]

встановленими для них, прийняття рішення щодо необхідності виконання дій.

4. Обробка фінансового ризику, що включає в себе пошук альтернативних шляхів уникнення або зменшення негативного впливу фінансового ризику.

5. Моніторинг і контроль повинні підлягати всім етапам процесу управління фінансовими ризиками та включати в себе ідентифікацію ризиків, що залишаються, контроль виконання плану управління фінансовими ризиками та оцінку ефективності застосованих дій з мінімізації дії ризиків [6, 15].

Висновки з проведеного дослідження. З наведеного вище можна зробити наступні висновки:

1. Сутність управління фінансовими ризиками в системі економічної безпеки держави полягає у систематичному застосуванні процедур і практик відносно до комунікації, встановлення контексту, політики менеджменту, виокремленню, комплексному аналізу, оцінки, моніторингу і контролю фінансових ризиків, джерелом яких є невизначеність, та яким притаманні наступні характеристики: виникнення ризику у відносинах, що мають фінансовий характер, фінансовий характер стохастичних подій, вплив ризиків на об'єкти управління фінансами, існування наслідків впливу фінансових ризиків у сфері порушення дотримання фінансових цілей та результатів.

2. Систематизувавши сучасні дослідження щодо етапів управління фінансовими ризиками в системі економічної безпеки України, запропоновано алгоритм управління фінансовими ризиками, основними етапами якого є: комунікації та консультації із зацікавленими сторонами; висвітлення контексту управління фінансовими ризиками; оцінка фінансових ризиків, що поділяється на три умовних етапи: визначення фінансових ризиків та документування їх характеристик, аналіз фінансових ризиків, виявлення ступеню ризику; обробка фінансового ризику та моніторинг і контроль.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Анищенко С. И. Управление финансовыми рисками в системе обеспечения экономической безопасности государства : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05 / С. И. Анищенко ; Санкт-Петербургский университет МВД России. – Санкт-Петербург, 2005. – 20 с.
2. Булгакова С. Управление бюджетными рисками / С. Булгакова, И. Микитюк // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2010. – № 2. – С. 78-88.
3. Гранатуров В. М. Экономический риск: сущность, методы измерения, пути снижения : учеб. пособие / В. М. Гранатуров. – М. : Дело и сервис, 2002. – 160 с.
4. Дорофеева О. В. Финансовый риск лизинговых компаний Украины : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.04.01 / О. В. Дорофеева ; Тернопільська академія народного господарства. – Тернопіль, 2004. – 19 с.
5. Макара О. В. Економічна безпека як фактор розвитку підприємницької діяльності у системі формування соціальних орієнтирів національної економіки / О. В. Макара // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.18. – С. 131-137.
6. Міжнародний стандарт ISO 31000:2009 «Ризик менеджмент – принципи и руководство» / International Organization for Standardization. – 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.pqm-online.com/assets/files/standards/iso_31000-2009\(r\).pdf](http://www.pqm-online.com/assets/files/standards/iso_31000-2009(r).pdf).
7. Про об'єкти підвищеної небезпеки : Закон України від 18.01.2001 № 2245-III / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 15.
8. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 № 964-IV / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39.
9. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05.04.2007 р. № 877-V / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 29.
10. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері : Концепція від 15.08.2012 р. № 569-р / Кабінет Міністрів України. – Офіц. вид. – К. : Офіційний вісник України. – 2012. – № 62.
11. Програма економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» : Програма від 02.06.2010 р. / Президент України. – Офіц. вид. – К. : Офіційний вісник України. – 2012. – № 62.
12. Українська О. О. Фінансові ризики суб'єктів господарювання: оцінка і зниження їх негативного впливу : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.08 / О. О. Українська ; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2010. – 20 с.
13. Шанкин А. Экономические и финансовые риски. Оценка, управление, портфель инвестиций / А. Шанкин. – М. : «Дашков и К», 2008. – 544 с.
14. 30 глобальних загроз економіці 2014 року / Всесвітній економічний форум (ВЕФ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://forbes.ua/ua/nation/1363525-30-globalnih-zagroz-ekonomici-2014-roku>.
15. ISO/IEC 31010:2009 Risk management – Risk assessment techniques (IDT) / International Organization for Standardization. – 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dvbi.ru/risk_management/library/tabid/213/token/download/ItemId/90/language/ru-RU/Default.aspx.